

İnsan Hakları, İnsanî Yardım ve Dış Politika

İhsan D. DAĞI*

İnsanî sorunlar küresel siyasetin hem önemli bir ilgi alanı hem de acil çözümler gerektiren bir sorunlar yumağı durumundadır. Yeryüzünde sayıları 50 milyona yaklaşan mülteciler, devam edegelen insan hakları ihlalleri, etnik çatışmalar, dinsel dogmatizm, devletlerarası savaşlar, kuraklık ve açlık, siyasetin küresel boyutunu yansıtırken siyasa yapımcıları, araştırmacılar ve değişik kesimler üzerinde çözüm yolunda ciddi baskılar yaratmaktadır. Bu sorunlardan kaynaklanan acılara acil bir çözüm bulabilmek amacıyla dünya kamuoyu değişik biçimlerde yardım eli uzatmaya çalışmakta ve aynı zamanda bu sorunlar uluslararası siyasal gündemin içine taşınmaktadır. İnsanî sorunların çözülmesi için yaygın bir ahlâki uzlaşma bulunmakla birlikte pratik düzeyde hem ihtiyaç içinde olan insanlara yardımın ulaştırılması hem de konunun uluslararası siyasal sürece dahil edilmesi çeşitli açmazlarla doludur. Peter R. Baehr'in *The Role of Human Rights in Foreign Policy*¹ adlı kitabı devletlerarası ilişkiler bağlamında bir analizini sunarak konunun komplikasyonlarını ortaya koymaktadır. Dış politika yapımına insan hakları boyutunun eklenmesiyle devletler değişik imkân, açmaz ve sorunlarla karşılaşmaktadır. Baehr, kitabın 'insan hakları perspektifi'nden

yazıldığını ifade etmekle birlikte, dış politika yapımında çıkar ve güç maksimizasyonuna dayalı 'yüksek siyaset' konularının ve yaklaşımının öncelikli olduğu görüşünü de gizlemektedir. Dış politika ve insan hakları bağlamında devletlerin ve siyasa yapımcıların karşılaştığı en temel açmazlardan birisi işte bu öncelikler meselesidir.

Ulusal çıkar ve güvenlik kaygılarına dayalı geleneksel dış politika anlayışı ile insan haklarının uluslararası düzeyde devletlerin dış politika girişimleriyle iyileştirilmesi düşüncesi kolay kolay örtüşemez. Örtüşme noktalarından biri insan haklarının bir dış politika aracı olarak kullanılarak ulusal çıkarın temininin mümkün görülmesi olabilir. İnsan haklarının dış politika pratiğinde araçsallaştırılması mümkündür, fakat bu, insan hakları davasının politizasyonuna yol açarak küresel meşruiyetini zedeleyebilir. Dolayısıyla devletlerin, insan haklarının iyileşmesi amacına yönelik masum girişimleri bile negatif sonuçlara dönüşme potansiyeline sahiptir.

Dış politikanın ulusal çıkar ve güvenlik kaygılarına dayalı tanımı ve dış politika yolu ile insan haklarının desteklenmesi ve korunması amacı kolayca uzlaştırılabilecek bir durum değildir. Burada, uygulamada doğan sorunlar dışında uluslararası sistemin genel özelliklerine ilişkin temel açmazlar da sözkonusudur.

* Yrd. Doç., ODTÜ Uluslararası İlişkiler Böl. Öğr. Üyesi.

Dış politika ve insan haklarının biraraya getirilmesi girişimi ile egemenlik ve karışmazlık ilişkileri arasında 'kaçınılmaz bir gerginlik' doğmaktadır.² Modern uluslararası sistem, tarihsel formasyonu itibarıyla ulusal egemenlik ve bu egemenliğin diğer ülkelere yüklediği içişlerine karışmama ilkesinin benimsenmesiyle gerçeklik kazanabilmiştir. Dolayısıyla, insan hakları gerekçelerine dayanarak devletlerin müdahaleci politikaları meşru ve izlenebilir bir yol olarak görmesinin, ulusal sınırlara saygının moral ve yasal çerçevesini eriterek mevcut uluslararası sistemin temellerini sarsacağı ileri sürülmektedir.³ Kuralları ve kurumlarıyla oluşması bir kaç yüzyılı alan modern uluslararası sistemin 'uluslararası düzen'i sağladığı kabulüne dayalı bir görüştür bu. Oysa, 'düzen'in insan hakları çerçevesinde 'adalet' taleplerini dışlayarak ne ulusal ne de uluslararası düzeyde sağlanması mümkündür. Adil olmayan, adil olarak nitelenmeyen bir düzenin en azından uzun dönemde istikrarı sağlayamayacağı söylenebilir.

Baehr'in kitabı, insan hakları ve dış politika arasındaki gerginliğe ve açmazlara ilişkin teorik bir tartışmaya girmemektedir. Ancak, teorik ve etik bir arkaplamı olması gereken insan hakları politikasında 'öncelik' sorununa hazır bir cevap vermektedir. Baehr'a göre dış politikada insan hakları konusu öncelikler sıralamasının başında değildir. Bir gözlem ve aynı zamanda bir siyasa önerisi olarak kitabın başlarında yazarın ifade ettiği 'realist' bir tavırdır bu. Güvenlik kaygılarının insan hakları meselelerinin üstünde bir öncelik ve önem arzettiğini öne süren bu görüş, insan hakları ihlallerine göz yummanın da uluslararası barış ve güvenlik için çok ciddi sorunlar yaratabilecek bir potansiyel içerdiğini görmezden gelmektedir. Bu konuya ilişkin yaklaşımlarda son yıllarda belirgin bir dönüşüm yaşanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası yeni uluslararası konjunktürde BM Güvenlik Konseyi, insan hakları ihlalleri ile uluslararası barış ve güvenlik arasında bir ilişki kurma eğilimindedir. İnsan hakları ihlallerinin ulusal sınırlarda kalmadığı,

bölgesel ve küresel tehditlere dönüşebilme potansiyeline sahip olduğu, özellikle, insan hakları ihlallerinin kitlesel göçlerle sonuçlandığı örneklerde dünya kamuoyu tarafından kabul edilmektedir.⁴

İnsan haklarının uluslararası siyasi bir aksiyona dönüştürülmesi sadece insan hakları ve diğer ulusal hedefler arasında bir öncelik sorunu getirmekle kalmaz, insan hakları kategorilerine ilişkin bir tercihi de gerektirir. Hangi insan haklarıdır dış politika yoluyla diğer ülkelerde geliştirilmesi hedeflenen? İş ve mesken sahibi olma hakkı mı, yoksa inanç ve düşünce özgürlüğü mü? Sorun, özünde insan haklarının 'tartışmalı' bir kavram olmasından kaynaklanır. Tarihsel yapılanması ve temel ideolojik tercihleri yansıtabilen niteliğiyle insan hakları temel bir uzlaşmaya imkân vermeyebilir.⁵

En genel anlamda üç ayrı insan hakları kategorisinden sözedilebilir; medeni ve siyasi haklar, ekonomik ve sosyal haklar ve kolektif haklar. İnsan haklarının tarihsel oluşum sürecinin üç ayrı jenerasyonunu yansıtan bu kategoriler aynı zamanda üç ayrı bakış açısını da gösterirler; liberal, sosyalist ve Üçüncü Dünyacı-kolektivist. Dolayısıyla, farklı ideolojik öncüllere dayalı devletlerin, dış politikalarına insan hakları anlayışları biçiminde bunu yansıtmaları uluslararası sistemdeki çatışmacı eğilimleri tırmandırıcı bir etkiye dönüşebilir. Oysa, insan haklarının uluslararası politik girişimlerle küresel uygulanımını iyileştirilebileceğini öngörenler insan haklarının ideolojik kırılmalarını yadsıyarak evrenselci bir yaklaşımı benimserler. 'Temel' insan hakları, ideolojik çeşitliliklerin ötesinde evrensel bir genelgeçerlik taşır. Baehr, uluslararası insan hakları belgelerinin Batılı menşeyini kabul etmekle birlikte birey haklarının evrensel normlara dönüştüğü kanısındadır (s.16). Uluslararası insan hakları normlarının evrenselliği moral açıdan olmasa da uygulamada devletlerin konuya ilişkin pratiği tarafından test edilir. Normların evrenselliğini yasal (uluslararası

hukuk) düzlemlerde kabul eden devletlerin pratiğe ilişkin kimi zaman sistemsal ihlalleri, 'uygulamanın' da genelliğinin gerektiğini a-nımsatacak niteliktedir.

BM'in Viyana'da düzenlediği 1993 dünya insan hakları konferansı insan haklarına ilişkin farklı anlayışları yansıtmaya ve kültür ve medeniyetlerin özgüllüklerinden kaynaklı dışlayıcı insan hakları tanımlamalarını göstermesi bakımından ilginçtir. Kültür ve tarihin özgüllüğüne yaslanan milliyetçilik hareketlerinin son yıllarda kazandığı ivme ve Batı'nın Batı dışı toplumlarla ilişkilerinde kimi yazarların önerdiği medeniyet yaklaşımı birlikte düşünüldüğünde, 'Batılı değerlere' dayalı bir insan hakları anlayışının Batılı güçlerce dış politika-da kullanılmasıyla insan haklarını Kuzey-Güney ilişkilerinin önemli bir çatışma alanına dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bellibaşlı Batılı güçlerin insan haklarını dış politika gündemine almaları karşısında kalkınmakta olan Güney, özellikle Asya ülkeleri egemen insan hakları söylemine muhalefet etmeye başlamıştır.⁶ Birey yerine daha kolektif kimliklere dayalı toplumsal örgüsü ve ekonomik kalkınma öncelikli ulusal hedefleriyle bu ülkeler, insan haklarının dış politikanın bir unsuru haline getirilmesinden rahatsızlık duymakta, Batılı ülkelerin izlediği insan hakları politikalarıyla 'karışmazlık ilkesi'nin, dolayısıyla, uluslararası sistemin temel dayanaklarından birisinin ihlâl edildiği görüşünü ileri sürmektedirler.

Medeni ve siyasî haklar ile ekonomik ve sosyal haklar arasındaki tercih tartışmasında Baehr, medenî ve siyasî hakların önceliğinin olduğunu düşünmektedir. 'Asya değerleri' perspektifinin siyasa önerisi olan 'önce ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi' gerektiği tezini şiddetle eleştiren Baehr, haklı olarak bunun baskıcı rejimlerin medeni ve siyasî hakların ihlâlini haklılaştırma amacını taşıdığını iddia etmektedir.

İnsan hakları söyleminin günümüzdeki yaygınlığı herhangi bir insan hakları katego-

risinin evrenselliğini değil, insan hakları düşüncesinin pratik dönüştürücü gücünü gösterir. Devlet, ulus, kültür ve medeniyet adına insan haklarının evrenselliğinin eleştirisi yerine Stanley Hoffmann'ın ifade ettiği gibi spesifik insan hakları öğelerinin evrenselliği veya özgüllüğü insan hakları mağdurlarının kendilerinin vereceği bir karar olmalıdır.⁷ Pratikte insani sorunların ulaştığı boyutun yanısıra kavramsal düzeyde en önemli sorun hala evrensellik tartışmasında düğümlenmeye devam etmektedir.

Uluslararası politik arenada insan hakları diplomasisini yürütenler ABD ve Batı Avrupa ülkeleridir. İnsan hakları politikasının küresel boyutunu ve niteliğini anlamak için Baehr'ın kitabının ABD, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi ile ilgili bölümleri son derece açıklayıcıdır. Özellikle Avrupa Birliği'ni de içeren Batı Avrupa üzerine yazılan bölüm, insan haklarının dış politika gündemine nasıl alındığını, AB'nin ortak güvenlik ve dış politika anlayışında insan haklarının nasıl bir yer işgal ettiğine ilişkin açıklamalarla oldukça aydınlatıcıdır. AB ile ilişkilerinde insan haklarının giderek daha fazla bir sorun haline gelmesi sürecini izlediğimiz Türkiye açısından AB'nin diğer AB üyesi olmayan ülkelerle ilişkilerinde insan haklarının konumu önemlidir. İnsan hakları sadece Türkiye'ye karşı dayatılan bir şart değil, AB'nin diğer üye olmayan ülkelerle ilişkilerinde de gündemde olan önemli bir konudur. Hatta, kimliklerin yeniden tanımlandığı Soğuk Savaş sonrası dönemde ve AB'nin genişleme sürecinde, insan hakları, daha geniş bir Avrupa'yı bütünleştirici yeni ve temel bir kimlik referansı işlevi görmeye başlamıştır. Dolayısıyla insan hakları konusunda oluşan siyasal hava, sadece AB'nin dış ilişkilerine yönelik olmayıp, Avrupa'nın bütünleştirici ortak bir kimliklendirici unsur arayışına da dayanmaktadır.

Baehr'ın kitabı, yakın dönemde oluşan yeni insan hakları mekanizmaları konusunda ye-

terince tatminkar değildir. Örneğin, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin oluşturulması gibi yeni bir gelişmenin kitapta inceleneyeceği sunuş yazısında ifade edilmekle birlikte, metinde bu konuya yeniden hiç temas edilmemektedir. Ayrıca, AGİT'in insani boyut mekanizması ve Azınlıklar Yüksek Komiserliği kitapta neredeyse hiç değerlendirilmeyen yeni gelişmeler arasındadır.

'Sovyetler Birliği ve Yeni Bağımsız Devletler' başlıklı bölümde, Sovyetler Birliği sonrası kurulan yeni devletlerin insan hakları performansı ve bu devletlerin insan hakları anlayışları ile uluslararası yüklenimleri bahis mevzu edilmemektedir. Oysa bu ülkeler, etnik gruplar arası gerginliklerin devlet içi ve devletlerarası çatışmalara dönüşme potansiyeli yüksek bölgeleridir. Hemen hepsi ulusal azınlıklar olgusuyla karşı karşıya olan bu ülkelerde azınlık hakları, Rusya dışında yaşayan Rusları bir güvenlik ve dış politika konusu olarak nitelleyen Rus politikası nedeniyle son derece hassas bir konudur. Rus azınlıklar ve 'yakın bölge' politikası nedeniyle bu ülkelerin azınlıklara yönelik politikaları bölgesel ve uluslararası barış açısından da önem arz etmektedir. Dolayısıyla kitabın bu konuları yeterince işlememesi ciddi bir eksikliklerdir.

Weiss ve Collins'in *Humanitarian Challenges and Intervention: World Politics and the Dilemmas of Help*⁸ adlı kitabı hem somut verileri hem de akademik içeriğine karşın taşıdığı 'duyarlık'la farklılaşmaktadır. Günümüzün insani sorunlarıyla ilgilenen yazarlar, karşılaşılan insani trajedinin boyutları karşısında okuyucuların 'çaresizlik' duygusuna kapılabilirler. Uyarısıyla, son yıllarda karşılaştığımız insani trajedinin örnekleriyle başlamaktadır. Her 15 dakikada bir insanın marmaya bastığı, savaş ve açlık nedeniyle 50 milyon insanın 'bu gece' de evsiz bulunduğu bir dünyadır bu.

Kitap, çatışma bölgelerinde çalışan insani

yardım ekiplerinin karşılaştıkları 'pratik, etik ve yasal' sorunları ve açmazları ele almaktadır. Yazarların ifade ettiği gibi insani yardım daha çok kriz anında sağlanan acil yardım olarak düşünülmekte, bu haliyle sorunun temel sebepleri yerine sonuçlarıyla uğraşmaktadır (s.4). Gerçekte bu, insani yardımın siyasal bağlam dışı anlaşılmasından ve pratikte ancak böyle bir anlayışla yardım sürecinin devam edebileceği anlayışından kaynaklanmaktadır. İktidar mücadelesi, etnik ve dinsel çatışmalar, sınır ihtilafları gibi temel nedenler üzerinde durulduğunda ise bütün çatışmacı tarafların onayını gerektiren yardım operasyonlarının gerçekleştirilemeyeceği düşünülmektedir. Devletlerarası çatışmaların ve iç savaşların göçmen yaratma potansiyelindeki artış, uluslararası yardım ihtiyacını yoğunlaştırırken, yardım sürecinin devamlılığını mümkün kılacak yapısal yenilenmeyi de gündeme getirmektedir. Sayıları 50 milyona ulaşan göçmenler ciddi bir insanî ve hatta güvenlik sorunu teşkil etmektedir. Bu insanlara yardım sağlamak kadar sorunun kaynaklarının giderilmesine yönelik girişimler elzemdir. Weiss ve Collins, Bosna, Somali ve Ruanda'da insani müdahalenin siyasallaştırıldığı da kabul etmektedir. Müdahalenin siyasal sonuçlarının da kaçınılmaz olduğu bu durum insani yardım kuruluşlarının işini daha da zorlaştıran bir tablo çıkarmaktadır ortaya, eğer sorunun temel nedenleri hâlâ çözümlenmemiş ise.

Weiss ve Collins, insanî yardım aktörlerinin karşılaştıkları etik ve pratik açmazların mükemmel bir analizini sunmaktadır. 'Kriz anında insani yardım mı sağlanmalı, yoksa insan haklarının genelde korunmasına yönelik faaliyetlerde mi bulunulmalı?', 'kriz anlarında güç kullanılmalı mı, yoksa tarafların oydaşısı temel mi olmalı?' İnsan hakları-müdahale, self determinasyon-ülke bütünlüğü, kalkınma-acil insani yardım gibi sorunlar da gerçekte birer açmazı göstermektedir. Örneğin, acil insani yardımı ihtiyaç içinde olan insanlara ulaştırabilmek için o ülkedeki daha genel insan hak-

ları ihlallerine sessiz kalmak gerekmektedir, kimi zaman. Ama yazarlar, çatışan gruplara karşı 'tarafsız' olmanın eylemsizliğe yol açmaması gerektiğine inanmaktadırlar. Yanlış sonuçlara ulaşabilecek bir denge politikasına insan haklarının kurban edilmemesi gerektiği Weiss ve Collins'in moral tavrını özetlemektedir(s.112-113). Çünkü, 'savaşın kurbanları insani yardım ile insan haklarının korunması arasında bir açmaz görmemektedir'.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Kuzey Irak, Yugoslavya, Somali, Ruanda örnekleriyle insani yardım girişimlerinin operasyonel açmazları net bir biçimde sergilenmektedir. Özellikle iç savaşlarda, insani yardım gönüllüleri karmaşık sorunlarla karşı karşıyadır. Savaşan gruplar sivilleri hedef almakta, göçmenlerin bulunduğu kamplara saldırmakta ve insani yardımın sağlandığı göçmen kampları bir süre sonra taraflardan birinin kontrolüne geçerek yeni bir cepheye dönüşebilmektedir. Yardım malzemelerinin savaşan tarafların denetimine geçtiği, böylece 'savaş beyleri'ne gelire dönüştüğü veya savaşı besleyen yeraltı ekonomisine yaradığı durumlar insani yardım ekiplerini açmazlara düşürmektedir. Ayrıca, karmaşık krizlerde muhatap olunacak merkezi bir otoritenin ortadan kalkması ve savaş beylerinin yerel denetimi ele geçirmeleri insani yardım girişimlerini olumsuz biçimde etkileyebilmektedir. Yine bu tür krizlerde ekonominin dış yardım ve kurtarma operasyonuna bağımlı hale gelmesi, halk için BM ve NGO'ların bir geçim kaynağına dönüşmesi, sorunun çözümünü engelleyen başka bir açmaz olmaktadır.

Bazı durumlarda insani yardımın, sorunun çözümünü engelleyici bir işleve dönüşebileceği de söylenebilir. Örneğin, Bosna'da barış gücünün ve yardım ekiplerinin varlığı krizin derinleştiği dönemlerde BM'in daha sert önlemler almasını zorlaştırıcı bir faktör olmuş, barış gücü ve yardım ekipleri Sırp tarafından kalkan gibi kullanılmıştır. Ayrıca, bu bağlamda, her ne kadar halk için son derece önemli olmakla birlikte dış yardımın ulaşması,

savaşın doğal sonuçlarının taraflarca görülmesini geciktirerek savaşın uzamasına yol açabilmektedir. (s.130)

Bunun yanında kitap, insani operasyona katılan aktörlerin, yani devletlerin, hükümetlerarası kuruluşların ve hükümet dışı örgütlerin oldukça açıklayıcı bir karşılaştırmalı analizini de sunmaktadır. İnsani operasyonlara katılan devletlerin gerekçelerinin değişen çıkar algılamalarına bağlı olduğundan hareketle yazarlar, diğer insani yardım örgütlerinin devletlerin sürekli desteğini beklememesi gerektiği kanısındadır. Bunun yerine uluslararası insani yardım çerçevesinde, diğer aktörlerle karşılaştırıldığında 'hükümet dışı örgütlerin' (NGO) daha esnek, hazır ve duyarlı olduğu görüşünü savunmaktadır. Hükümet dışı örgütlerin bilgi toplama ve dağıtma, insanlara yasal ve moral destek sağlama, hükümetler nezdinde lobi faaliyetlerinde bulunma ve kamuoyu desteğini harekete geçirmede son derece etkin bir rol oynadığı bir gerçektir. Bunların başında, 'sorunlara ilişkin bilgi derleme ve bilgi yayma'nın insan haklarının küresel iyileşmesini sağlama mücadelesinde son derece önemli bir işlev olduğu Baehr tarafından da vurgulanmaktadır (s.59). İşte bu işlev büyük ölçüde hükümet dışı örgütler tarafından sağlanmaktadır ve bunların uzmanlık bilgileri uluslararası örgütler ve devletler tarafından talep edilmekte, bu bilgiler siyasa yapımı sürecini etkilemektedir.

Pratik komplikasyonlarına rağmen Weiss ve Collins, 'soykırımı, kitlesel insan hakları ihlalleri ve açlığı' durdurmak amacıyla 'askeri insancılık' kavramı çerçevesinde doğrudan müdahale girişimlerine sıcak bakmaktadırlar. Bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik 'kötü davranışları'nın uluslararası toplumun 'vicdanı'nı sarsıcı boyutlara ulaşmasının güç kullanımı yoluyla durdurulması gerektiği görüşü insani müdahale ve 'meşru savaş' anlayışı bağlamında haklılaştırılan bir yaklaşımdır.⁹

Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2(7). Maddesi ile 7. Bölümü arasındaki belirgin örtüşmezlik bulunmakla birlikte, siyasal iradenin varlığı

durumunda geleneksel karışmazlık ilkesine rağmen büyük boyutlara ulaşan insani trajedilerin BM çerçevesinde durdurulabileceği Kuzey Irak, Somali, Bosna, Ruanda, ve Haiti örneklerinde görülmüştür. Yazarlar, güç kullanımının insani yardım girişimleri üzerinde etkisinin olacağı ve ekonomik yaptırımların rejimleri değil ihtiyaç içindeki halkı zorda bırakacağı farkındadır. Ayrıca, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği durumlarda güç kullanımını öngören ve bu haliyle BM Şartının 7. Bölümüne dayandırılan 'yeni müdahalecilik' anlayışının tarafsızlık ilkesine bağlı bir çok insani yardım aktörünün operasyonel ilkeleriyle bağdaşmayacağı ileri sürülebilir. Ancak BM sistemi içinde dahi egemenlik anlayışının 1945'ten bu yana belirgin bir dönüşüme uğradığı, insan hakları ihlallerinin savunulabileceği bir hukuki çerçeve olmaktan çıktığı doğrudur.

Weiss ve Collins, insani yardımın ulaştırılması için taraflarla varılacak consensu başlayıp BM'in güç kullanımına kadar ulaşan bir sürecin gerekliliği üzerinde durmaktadır. BM'in otoritesi ve kontrolü altında 'askeri insancılık'ın uygulanabilmesi için İnsani Koruma Gücü (HUMPROFOR) kurulmasını önermektedir. HUMPROFOR'un, merkezi komuta yapısıyla BM Genel Sekreterliğine değil doğrudan Güvenlik Konseyi'ne sorumlu olacak olan insani yardım gruplarının faaliyetlerini koordine etmesini öngörmektedir.

BM'in yetkilendirimiyle de olsa her türlü güç kullanımını önerisi, görev alanındaki insani yardım sunucularının pratikte gereksinim duydukları tarafsızlık endişesini çözemeyecektir. Tarafsızlığı zora başvurmak yoluyla yitiren bir yardım ekibinin, uygulamada, çatışmanın taraflarından birisi haline gelmesi riski, yardım girişiminin yerine ulaşmasını da engelleyebilecek bir durumdur. Ayrıca, siyasal bağlamda böyle bir projenin, özellikle insani yardımların yöneldiği Üçüncü Dünya'dan destek bulması mümkün değildir. Üçüncü Dünya devletleri, ekonomik kalkınma hakkı yaklaşı-

mını ve 'yeni uluslararası ekonomik düzen' taleplerini destekler nitelikteki insani yardım düşüncesinin yanında olacaktırlar, ancak, ulusal alana bir tür askeri müdahale gibi görünen 'askeri insancılık' projesi Kuzey-Güney gerginliğine yeni bir boyut eklemekle kalacaktır.

Sonuç olarak Weiss ve Collins'in kitabı, insani yardım konusunda karşılaşılan etik, siyasi ve pratik sorunları sistematik bir açıdan incelemesi ve ayrıca bu alanda katedilen olumlu gelişmeleri sunması bakımından önemli bir katkıdır. İnsan hakları ve insani yardım konularının uluslararası bir boyut ve nitelik kazanması, bu alandaki sorunların çözülmesi sürecinde önemli bir aşama olmakla birlikte, özellikle dış politika bağlamında yeni etik, siyasi ve pratik kaygıların ortaya çıkmasını da engelleyememektedir.

NOTLAR

1. 2. Baskı, Londra: Macmillan, 1996.
2. R. J. Vincent, *Human Rights and International Relations*, Cambridge: Cambridge Uni. Press, 1986, s. 129.
3. H. Bull, *The Anarchical Society*, London: Macmillan, 1977, s. 83-84.
4. T. G. Weiss, 'UN Responses in the Former Yugoslavia: Moral and Operational Choices', *Ethics and International Affairs*, der., J. H. Rosenthal, Washington: George-town Uni. Press, s. 213-235.
5. J. Donnelly, *International Human Rights*, Boulder: Westview, 1993.
6. Konuyla ilgili ulusal tutumları yansıtan bildiriler ve kapsamlı bir tartışma için bkz, J. T. H. Tand (der.), *Human Rights and International Relations in the Asia-Pacific Region*, London: Pinter 1995.
7. S. Hoffmann, *Duties Beyond Borders: On the Limits and Possibilities of Ethical International Politics*, Syracuse: Syracuse Uni. Press, 1981, s. 139.
8. Boulder, Colorado: Westview Press, 1996.
9. M. Walzer, *Just and Unjust Wars*.